

METİN KAVRAMI VE METİN ÇÖZÜMLEMESİ ÜZERİNE BAZI DİKKATLER

Dr.Yavuz DEMİR

Bir cümleden daha uzun herhangi bir metni dinleyen ya da okuyan bir alıcı, normal olarak, hiç zorlanmadan ,metnin bir "bütünlük" mü yoksa "ilişkısiz" cümleler yığını mı olduğuna karar verebilir.Bir söylem çözümlemesinde dikkat edilecek en önemli nokta; metnin iç düzeni, yani, "bağdaşıklık" prensibi itibariyle arz ettiği görüntüdür.Okur, "metiniçi" bu düzenlenişin esaslarını farkettikten sonra her metnin kendinden önce gelen metinlerle ilişkili olduğu¹ gerçeğini de, metinlerarası(intertextuality)dikkate alarak sağlıklı bir metin çözümlemesine ulaşacaktır.

Öncelikle üzerinde durulması gereken temel kavram "metin" (text)dir.Metin, bir bütünlüğü çağrıştıran, sözlü ya da yazılı çeşitli uzunlukta olabilen bir pasaja işaret eder.²Dilbilimde kavram genellikle bu şekliyle ifadesini bulur. R.Fowler, *Linguistic Criticism* adlı eserinde, metin (text) ve söylem(discourse) arasında bir ayrım yapar. Böylece metin fonksiyonel olarak da daha net ortaya çıkabilmektedir."Kısaca söylemek gerekirse, metinler (text) söylemin(discourse) taşıyıcıları olarak telakki edilebilirler.³ Söylem, sözceleştiren insan ile bunları (bareler) kapsayan metin arasındaki güçleştirilmiş bir süreçtir. ⁴

Metin kavramı birçok faaliyeti de içine alacak şekilde, lenuistik stilistiğin ve edebi tenkidin de birçok bölümünde kullanılmasına rağmen kolaylıkla tanımlanamaz, ⁵ ya da yukarda sözü edilen söylem kavramı ile kanştırılır."*Discourse Analaysis*" adlı çalışmada metin (text) iletişim olayının sözel kaydı olarak tanımlanır.⁶ Kelimeyi etimolojik açıdan incelediğimizde Latince "textere" fiilinin metaforik kullanımından çıktığını görüyoruz:dokumak, örmek,kurmak, yapmak anlamına gelir.Gösterdiği şey ise, yapı ve anlam

¹Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bakış 3*,İstanbul 1994, s. 98.

²M.A.K.Halliday, R.Hasan,*Cohesion In English*, New York 1976, s.1;M.Aksan, Y.Aksan, "Metin Kavramı ve Tanımlar"*Dilbilim Araştırmaları 1991*, ss.90-104.

³Roger Fowler,*Linguistic Criticism*,Oxford,1988, ss.85-86.

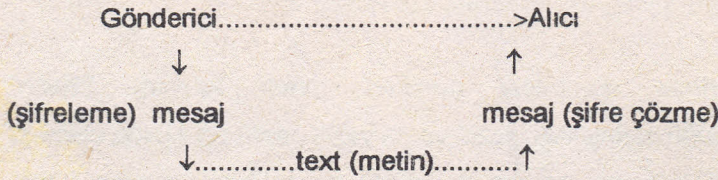
⁴David Crystal, *ADictionary of Linguistics and Phonetics*, Oxford, 1988, s. 96; Katie Wales,*A Dictionary of Stylistics*, New York 1989, ss.129-130.

⁵Yavuz Demir, "Metindilbilim Ağırlıklı Lisansüstü Çalışmalar Üzerine Bir Deneme"*Yedi İklim*, Nisan 1993, s.37.

⁶Gillian Brown, George Yule, *Discourse Analaysis*, Cambridge1988, s.190.

bakımından birleştirilmiş söz ve cümleler dizisidir.⁷Türkçede buna karşılık olarak Arapça "metin" kullanılmaktadır.Sözlük anlamının da gösterdiği gibi, gerek Türkçe gerekse Batı dillerindeki karşılıklarının kesişen noktası:yazılı ve sözlü anlatımdaki "sağlamlık"tır.

Söylem ve metin ilişkisini aşağıdaki gibi şematik olarak göstermek mümkündür.Görüleceği gibi, söylem, konuşmacı ve dinleyici arasındaki liguistik bir iletişim olarak çıkar karşımıza.Metin gerek yazılı gerek sözlü;basitçe görsel ya da işitsel taşıyıcı içinde "şifreleştirilmiş" bir mesaj olarak görülür:

Yukarıdaki şekli de dikkate alarak, metin kavramını ve metnin şifresinin çözümünü Mustafa Kutlu'nun bir hikayesinden alınan paragraf üzerinde daha da netleştirebiliriz:

"Tomurcuklarını ansızın patlatıvermiş bu akasya dalı, bu alüminyum çerçeveli geniş pencereden niçin bu kadar gülerek bakmaktadır?Besbelli bir acaip parlayan güneş altında artık iyice ısınıp, liflerini kütürtede kütürtede gemesip damarlarında ılık ılık yürüyen suyun akışına bırakmıştır kendini.Yeşil yeşil uç vermiş yaprakçıklar şavkırmaktadır. Bir de üzerinde yerli yersiz fingirdeşen serçeler. Koca beton binanın abus çehresine, kirlî gri, isli duvarlarına neredeyse sürünecek kadar yanaşmış bu incecik akasya dalı."⁸

Edebi metin için esas olan malzeme (konu=realite)herkes için ortaktır. Fakat edebi metin içinde bu malzemenin aldığı şekil ve görüntü var olduğundan daha farklıdır.Metin içerisinde kullanılan "nesne"ler belli bilinenler olmaktan çıkar, oluşturulan dilsel (lenguistik) bütünlüğün içerisinde karşımıza estetik bir nitelik

⁷Halliday, Hasan, *a.g.e.*, s. 2.;R.Fowler,*a.g.e.*,s.59.

⁸Mustafa Kutlu,*Yoksulluk İçimizde*, İstanbul 1981, s. 9.

kazanmış olarak gelirler:"...olmuş gerçeği öykülemek de bir yazın yapıtı oluşturmaya yetmez. Söylemek bile fazla, yaşanmış olay bir romanın , bir şiirin çıkış noktasını oluşturabilir, yaşanmış olayın hiçbir şey katılmadan, hiçbir şey çıkarılmadan, olduğu gibi anlatılmasından gerçekten üstün nitelikte bir yazınsal yapıt da doğabilir; ama, genellikle,"olmuş" "yazınsal"ın niteliklerinden değildir."⁹ "Formalistlerin ifadesiyle söylersek bu bir "defamiliarize" olaydır ki, eşyayı ve olayları aleladedelikten kuşatır.İşte bu noktada alıcıya düşen de, şekilde ifade edildiği gibi, şifreyi (code) çözmek , metinleştirilen estetik oluşumu keşfetmektir.

Yukarıda alıntılanan hikaye parçasının içerisinde malzeme olarak kullanılan metinden çıkarttığımızda elimizde, tanıdığımız nesnelere başka şeylerin kalmadığını görürüz. Bunlar sırasıyla;akasya dalı, alüminyum çerçeveli pencere, güneş, beton bina, serçe(ler). Bütün bunlar, herhangi bir düz metin bütünlüğünde,bize, burada görülen cazibesinden, derin ve imalı görünüşünden uzak biçimde ulaşabilir.Adi geçen metinde ise "şifreleme" edebi metnin birinci basamağıdır; okur metnin örtündüğü bu "şal"ı kaldıramadıkça, metiniçi ilişkiler itibariyle onu değerlendiremedikçe anlama ulaşamayacaktır.

Yukarıdaki metnin dinamiğini düşünmeye dayalı sanatlardan olan "tezad" oluşturur.Bir siyah-beyaz netliğinde devam ettirilen 'akasya dalı- beton bina' ilişkisi metnin anlamını, diğer figürasyonların da yardımıyla, en özdeki hususa (matris) doğru çeker. Metnin üzerini yatay bir düzlemde örten şifreleme çözüldükçe estetik oluşumun gerçek mesajına doğru yaklaşılır.Burada okurun metindeki sembollerini doğru tesbit edip, anlamı keşfetmeye çalışması önemlidir.Alüminyum çerçeve-beton bina nitelendirmeleriyle 'değişen dünyayı, değişimi olumsuzluklarını sergileyecek biçimde aksettirmeyi amaçlayan yazar; ahşap kültüründen, bahçe nizamlı ev ve mimari anlayışından renksiz, ruhsuz binalar arasına sıkışan akasya dalına muhtaç oluşu derinden tenkid eder.

Çevre ve teknoloji temalı bir konferans veya araştırmada da göreceğimiz hususlar burada , okurun özellikle metiniçi ilişkileri dikkate alarak anlama ulaşabileceği biçimde bütünleştirilmiş ve estetik bir görüntüye kavuşturulmuştur. Oysa sadece malzeme ile ,söylenen, ilgilenen okur, edebi metinden ve çözümlenmesinden uzağa düşecektir.

⁹Tahsin Yücel,*Yazın, Gene Yazın*, İstanbul 1995, ss.12-13.